

DE CÂTE ORI PRIVESC ÎNAPOI ÎN TIMP, MĂ VĂD LA VÂRSTA DE douăzeci de ani. Eram la o vârstă la care totul părea posibil, la începutul unor vremuri când totul *era* posibil. Stăteam visătoare pe punte, în vreme ce vaporul străbătea Marea Mediterană, dincolo de Creta și Cipru, spre locul în care se naște Orientul. *Mare nostrum*. Marea noastră. Eu, însă, nu pornisem în căutarea trecutului, ci a unui meleag lipsit de artificii și prejudecăți, în care viața se întorsese la simplitatea originară, unde totul era profund și sobru, dar, mai presus de toate, *modern*.

Aceasta e povestea mea. Cunoaște un evreu și vei descoperi o poveste. Și totuși, dacă nu-ți place literatura picarescă, plină de aventuri incredibile și explicații savante, ferește-te de evrei. Dacă dorești o povestire sinceră, găsește-ți pe altcineva. S-ar putea chiar să apuci să spui și tu ceva. Cum se începe o frază?

— Ascultă...

Un marinar mi-a făcut semn cu mâna spre vaporeșul care se zărea la orizont, un vaporeș care își încheiase misiunea, dar căzuse acum, când viața lui se sfârșise, în mâinile unor oameni care doreau să-l vadă navigând o ultimă dată.

— Știi ce e?! m-a întrebat el.

Știam, dar n-am vrut să-i răspund.

— N-o să tragă la țărni, a zis marinarul, fiindcă îi prind autoritățile portuare.

— Ți-e milă de ei?

— Da, mi-e milă. Cui nu i-ar fi?! Însă nu pot să meargă unde își doresc ei să meargă. Nu s-a dat drumul încă. Va trebui să meargă în altă parte.

— Unde?

— Habar n-am. Dar nu ne privește pe noi, nu?

— Așadar, nu crezi că formarea statului sionist este inevitabilă?!

— Ei, o să se găsească o soluție. Oamenii ăștia s-au descurcat de când se știu ei.

De astă-dată, nu mai e la fel, mi-am spus eu, fără să dau glas gândurilor care mă frământau. Asemenea oamenilor pe care-i vedeam în depărtare, și eu mă întorceam acasă, deși, în ceea ce mă privea, nu mă întorceam de nevoie, ci din convingere.

Îndată după aceea, în fața ochilor mi s-a înfățișat țărniul Palestinei. Portul Haifa începea să se contureze, străjuit de chiparoșii, măslinii și pinii care îmbrăcau versantul Muntelui Carmel. Pe atunci, nu știam că erau chiparoși, măslini și pini. Nu reușeam să disting nimic. Nu bănuiam la ce anume mă uitam. Veneam dintr-un oraș unde câțiva copaci anonimi se înălțau nevăzuți, nebăgați în seamă, din trotuarele asfaltate. Știam să recunosc păpădiile, și margaretele, și trandafirii din florării, dar nimic mai mult, cunoștințele mele despre floră se opreau aici. Ce fel de englezoaică eram, dacă nu recunoșteam un copac după scoarță, după frunze?! Cum se putea să fiu englezoaică, deși asta scria în actele mele de identitate?!

Alături de mine, pe punte, câțiva pasageri vorbeau în șoaptă:

— Pământul Sfânt...

și i-am imitat și eu, însă fiecare dintre noi vedea cu totul altceva.

Pe atunci, lumea mă privea în diverse feluri: ca pe o mincinoasă nerușinată, ca pe o enigmă, ca pe o dezrădăcinată, așa cum se vedeau în taberele de refugiați. Dar eu mă simțeam asemenea unei crisalide, nici omidă, nici fluture, o ființă tranzitorie, retrasă și secretoasă, prizonieră a unei teribile transformări, căci lumea însăși — în acea epocă bizară de după război — începea să se metamorfozeze în ceva nou, ceva ce nu semăna nici cu perioada războiului, nici cu cea dinainte.

Era luna aprilie 1946. Mediterana era ticsită de nave care o străbăteau în lung și-n lat. Entuziasmul victoriei se lăsase ca un vâl peste ochii noștri, ascunzându-ne ce anume ne hărăzea viitorul. Cincizeci de ani mai târziu, când privești înapoi, este atât de ușor să înțelegi ce s-a petrecut, dar pe atunci erai prins în vârtoarea evenimentelor. Istoria nu era un parc de distracții. Făceai parte din istorie. Indiferent dacă îți plăcea sau nu, ea își puneia amprenta asupra existenței tale.

Nu ne prevenise nimeni că, în ultimele luni ale lui 1946 și la începutul lui 1947, ne aștepta cea mai aspră iarnă din analele istoriei. America toată avea să înghețe. La fel și nordul Europei. La jurnalele de știri ale companiei Pathé, vedeai femei care cutreierau străzile din Estul Londrei în căutare de cărbuni. Văzusem în paginile revistei *Life* ce mai rămăsese din Berlin — un amestec de măreție și pustiire, niște fărâme ale unei civilizații care părea veche și neînsușită, niște ruine care stăteau martore ale înfrângerii și decăderii. Văzusem oameni care vindeau frânturi din lumea civilizată de odinioară. O femeie flămândă le întindea trecătorilor un singur pantof roșu cu toc înalt. Un bărbat încerca să dea un clopoțel în schimbul unui colț de pâine. Un băiat îi oferea unui soldat al Armatei Roșii păpușa surorii sale.

Întreaga emisferă nordică avea să cadă pradă acelei ierni nemiloase. Frigul care omorâse atâția oameni în

Germania urma să omoare și mai mulți, oriunde s-ar fi aflat. Până la venirea iernii mai erau, însă, câteva luni bune, iar eu mă aflam pe puntea vaporului, scăldată în căldura primăvărată, ținându-mă strâns de balustrada verde, cu privirile ațintite spre țărmul Palestinei, ale cărui forme și dimensiuni deveneau tot mai deslușite în atmosfera înmiresmată a acelei dimineți.

Cândva, citisem aceste rânduri în *Cartea plângerilor*: „Moștenirea și casele noastre au căzut în mâna celor străini și de alt neam. Pielea s-a înnegrit ca un cuptor de văpaia foamei. Toate căile Sionului sunt pline de jale și nimeni nu mai vine la sărbătoare: toate porțile cetății sunt pustii, preoții oftează, fecioarele sunt deznădăjduite, și el însuși e plin de amărăciune.”¹

Dar toate acestea aveau să se schimbe. Urma să ne schimbăm viitorul, chiar cu forța, dacă trebuia. Să-i alunghăm pe străini, să-i îngropăm pe cei morți și carbonizați, să distrugem taberele de refugiați și să uităm de amărăciune. Adio cu cărțile de plângeri. Nimic de felul acesta nu aveau să mai pătimim. Aveam *arme* de-acum, și trupe secrete, și luptători de gherilă, grenade de mână, bombe cu cuie, cunoștințe vaste despre dinamită și trotil. Spionii noștri se infiltraseră în rândurile dușmanilor și învățaserăm să ne folosim de colaboraționiști.

Eram una dintre fiicele noului Sion și am simțit vaporul cutremurându-se tot sub picioarele mele în clipa în care pasarella s-a izbit de doc. Mi-am pus pălăria și mănușile albe de bumbac și, arborând o mină cât mai firească, am așteptat să cobor pe țărm, în acel moment care marca începutul declinului și al prăbușirii Imperiului Britanic.

¹ De fapt, sunt citate trei pasaje din *Plângerile* profetului Ieremia: I, 4; V, 2; V, 10.

CINE ERA EVELYN? CINE A STRĂBĂTUT FRANȚA CU TRENUL ȘI S-A ÎMBCARAT PE VAPOR LA MARSILIA?

Doar un proiect în desfășurare sau nici măcar atât; o schiță preliminară a unei persoane. Aveam doar douăzeci de ani — și ce știe un om la douăzeci de ani?!

Pentru început, trebuie să precizez că nu mi-am cunoscut tatăl, deci jumătate din ființa mea era pustie. Mama mi-a spus că era un american din San Francisco. Avea o fotografie cu ei doi la Londra în 1923, făcută de un fotograf ambulant în Piața Trafalgar. Lui nu i se zărea chipul foarte bine, din pricina pălăriei care îi arunca o umbră peste ochi. Arthur Bergson îl chema și-i promisese mamei că numai pentru patru luni pleca înapoi în America, după care s-ar fi întors și s-ar fi însurat cu ea. De atunci, mama nu-l mai văzuse și presupun că lui nici nu-i trecuse prin cap că avea o fiică undeva, în lumea largă.

Mama crescuse la Whitechapel, în Estul Londrei. Părinții ei veniseră din Letonia, de la țărmul Mării Baltice, și nu știau nici o iotă de engleză. Ea era cea mai mică dintre cei șapte copii, o fată zvăpăiată și neascultătoare, singura dintre toți frații și surorile ei născută pe pământ britanic.

Seara, mama mă lua pe genunchi și începea să-mi povestească din copilăria ei, cu ochii căprui pierduți în zări

pe care eu nu aveam de unde să le cunosc, iar asta nu mi se părea corect, de vreme ce nu ne aveam decât una pe alta și fiecare dintre noi însemna totul pentru cealaltă.

— Știi, locuiam într-o casă mare și murdară, îmi spunea ea, sau cel puțin mie mi se părea mare, și dormeam cu toții pe saltele din fulgi, iar mama și tata jucau cărți toată noaptea și vorbeau în idiș despre vechea lor țară, despre orașul în care trăiseră, despre un fitecine care făcuse o escrocherie oarecare la vânzarea unei vaci, despre un profesor de *cheder*¹, care-l bătuse pe tata demult, sau despre cum sufla vântul prin casele lor de lemn. Ei, și în fundul curții era un butoi cu heringi, Evelyn, iar într-un coteț mic de lemn țineam câteva găini, și în fiecare vineri mama se ducea în papuci, prindea câte o găină cu mâinile ei mari și roșii, cu care după aceea îi rupea gâtul, în vreme ce eu stăteam în casă și-mi astupam urechile cu palmele, ca să nu aud cotcodăcitul celorlalte găini. Fratele meu Hymie râdea de mine și alerga prin cameră făcând ca o găină — foarte rău și nesuferit era Hymie, dar s-a întors din război cu o rană gravă la cap, care nu i s-a mai vindecat și, până la urmă, l-a răpus gripa, la fel ca pe soră-mea Gittel. Avea șaisprezece ani când a căzut la pat și, după numai cinci zile, i s-au umplut de sânge plămâni. Mama se întorcea de la cotețul găinilor, îi tăia gâtul cu un satâr celei pe care și-o alesese și toată bucătăria mirosea a sânge proaspăt. Era cumplit, Evelyn, cumplit. Pentru mine, totul era cumplit. Absolut totul. Closetul se afla și el tot în fundul curții și, în timpul iernii, apa din el îngheța. Ne ștergeam cu fâșii rupte din ziarele în limba idiș, iar eu stăteam acolo pe întuneric, și ascultam cum râcăiau la ușă găinile, și visam la o altă viață, o viață mai bună, în care totul ar fi mirosit frumos și n-ar fi existat nimic urât.

¹ Școală primară evreiască, în care se predă religia.

Eu stăteam în poala mamei, cu părul prins în bigudiuri din hârtie, și ea îmi mai desfăcea câte unul, ca să verifice dacă mi se răsucise cârlionțul cum trebuia.

— În loc de șilingi și pence, spuneau copeici, ceea ce mă enerva nespus. Locuiam aici, la Londra, dar se purtau ca și când ar fi fost încă în Letonia. Îl blestemau pe Țar și chiar au dansat prin curte când au aflat c-a fost ucis împreună cu copiii lui. Când am împlinit paisprezece ani, m-au trimis pe strada Cable, să mă angajez la o fabrică unde se făceau panglici, însă eu n-am vrut să mă duc. Am ieșit în stradă și, când am ajuns la colț, am luat tramvaiul și m-am dus până la un cinematograf din Cartierul de Vest, unde am văzut un film cu Mary Pickford, și de-atunci mi-am pus în minte să semăn cu ea și le-am cerut celorlalte fete să-mi spună Mary. Auzi, Mary! Doamne Dumnezeule, s-a mai pomenit vreodată ca o evreică să poarte acest nume?! Ei bine, când m-am întors acasă, tata m-a bătut cu nuiaua și m-a pus să mă întorc la fabrica de panglici a doua zi, dar n-a putut să mă împiedice să mă duc la cinematograf. Pe tatăl tău l-am cunoscut, într-o bună zi, pe șoseaua Edgware, pe când aveam vreo șaptesprezece ani, iar când i-am auzit accentul american, am acceptat, firește, să ies la un ceai cu el, mai ales după ce am aflat că era din California, patria vedetelor de cinema. Mi-a trecut atunci prin minte că Anglia nu era decât un cămin provizoriu, un popas pe drumul spre Lumea Nouă, și că Arthur avea să m-ajute să ajung la capătul călătoriei pe care părinții mei o începuseră, dar n-o încheiaseră din pricina prostiei tatei, care n-a înțeles ce scria pe bilet și ne-a adus aici, în loc să ne ducă în America.

Iată care era povestea mamei mele și a vieții ei de până la venirea mea pe lume. Poveștile acestea le-am auzit de atâtea ori, încât, asemenea unei țesături, au început să se uzeze și să devină străvezii. Pe urmă, începea să vorbească despre nașterea mea într-un adăpost pentru evreicele care

o apucaseră pe calea greșită. Deși oamenii nu prea vor să recunoască existența unor asemenea instituții, aceasta e realitatea, iar copiii fetelor care treceau pe acolo ajungeau în pătuțurile de la orfelinatul Norwood. Mama spunea că adăpostul se bucura de atenția mai multor oameni de bine preocupați de soarta fetelor, iar unul dintre aceștia reușise să-i găsească o slujbă într-un salon de coafură de pe strada Regent, chiar în perioada în care tunsoarea bob și buclele ample erau la mare vogă. Se numea Joe Hertz. Eu îi spuneam Unchiul Joe. Pe mama o chema Miriam Chernovsky, însă, odată ce s-a hotărât să lase trecutul în urmă, a ales să-și spună Marguerite. Numele de familie pe care l-a ales pentru noi două era Sert, fiindcă, spunea ea, era scurt și nu părea să aibă vreo origine anume.

— Povestește-mi despre tata, o rugam eu, dar ea nu spunea decât atât:

— Era un bărbat arătos. Își purta pălăria cu borul coborât, ca să-i ascundă fața, și fuma țigări cu filtru.

Asta era tot. Aveam un tată evreu cu cea mai scurtă poveste a vieții din lume.

În schimb, îl aveam pe Unchiul Joe și, Doamne, ce poveste a vieții mai avea el! Plecase de tânăr din Varșovia, și familia lui își petrecea iernile în stațiunile din Austria, și tatăl său colindase întregul continent în interes de afaceri, fiindcă era bijutier. Unchiul Joe încă mai simțea gustul ciocolatei pe care tatăl său i-o aducea de la Paris și al brânzeturilor învelite în tifon, cu care se întorcea de la Anvers. Și-l amintea vorbind despre anii de la sfârșitul secolului, când trebuia să străbată Rusia, ca să ducă safire la Riga. Despre nesfârșitul pădurii și neclintirea ei veștedă și înmiresmată, despre scârțâitul zăpezii sub roțile trăsurii, despre cum sosise într-un oraș — o mică metropolă evreiască, locuită de chereștegi și lucrători la gater, bărbați grosolani cu bărbi lungi, de sub vestele cărora atârnav

țîțite¹, cu mânecile cămășilor suflecate, pentru a mânuși mai lesne scândurile de mesteacăn, în vreme ce suduiiau și se răsteau unul la altul în idiș, cuvintele încremenind în aerul rece, apoi topindu-se în norișori alburii. Ce se întâmplase cu toți acești oameni?! Asemenea vorbelor din limba lor, se transformaseră în ceață.

Așadar, am aflat de la o vârstă fragedă că lumea se întindea și dincolo de Anglia. Am aflat că o parte din ființa mea își avea originile într-o altă țară, ba mai mult, pe un alt continent, unde lucrurile funcționau după alte reguli, iar realitatea, așa cum o percepeam eu, nu era inevitabilă, nici ineluctabilă, ci se putea preschimba în ceva nou, după cum Rusia țaristă și Rusia de atunci nu semănau deloc.

Mama și-a dedicat viața rolului de amantă și a deprins arta micilor curtezane: cum să se îmbrace și să se machieze, cu ce parfum să-și dea în fiecare zi. Dimineața, o priveam cum stătea în fața oglinzii, cu părul prins în bigudiuri, și-și dădea cu alifie pe față sau își pensa sprâncenele pentru a le da o formă arcuită, iar apoi acoperea cu pudră locul din care-și smulsese firele. Era conștientă de senzualitatea propriului său trup și știa să se folosească de el pentru a-și seduce bărbatul. Avea o feminitate desăvârșită și de minune se pricepea să ademenească, ajutându-se de pălării, de voalete și de câte o aluniță falsă. Mama înțelese puterea misterioasă a seducției, iar eu eram și fascinată, și îngrozită de măiestria pe care o dovedea.

Mama și cu mine ne împărtășeam toate secretele. Eram nedespărțite. Mergeam la cinematograful și la ceainăria ABC, unde luam câte o ceașcă de ceai și câțiva biscuiți. O dată pe an, mergeam cu trenul la Brighton și petreceam o săptămână la

¹ Franjuri rituale atașate oricărui veșmânt cu patru colțuri purtat de un bărbat.

un hotel, desfătându-ne cu spectacolele muzicale organizate la capătul cheiului. Și ei, și mie ne plăcea Max Miller.

— E tare deocheat, spunea mama. Dar nu te poți abține să râzi.

Unchiul Joe conducea mai multe afaceri, printre care o tutungerie pe strada Jeremyn, și, pe deasupra, avea și o soție *adevărată*, cu care locuia într-o casă din cartierul rezidențial Hampton Garden. Noi două eram familia lui numărul doi și locuiam într-un apartament pe trei etaje, cu câte două camere la fiecare nivel, deasupra unei băcănii din Soho. Toată copilăria mi-am petrecut-o printre italieni, și belgieni, și omul care vindea cuțite și bonete de bucătar. De Crăciun, li se făcea milă de noi și ne cumpărau cozonaci în formă de bolți, făcuți cu unt și aromați cu lămâie, sau tarte cremoase acoperite cu căpșuni roșcovane, sau bomboane cu marțipan în formă de fructe.

Îl priveam, oare, pe Unchiul Joe ca pe un tată?! Păi, ne-am uitat bine unul la celălalt, el a văzut în mine copilul cu care trebuia să se împrietenească, dacă și-o dorea pe mamă, iar eu am văzut în el o persoană pe care s-o manipulez pentru a-mi atinge scopurile, căci Dumnezeu mi-e martor că mama nu era în stare să manipuleze pe nimeni. Am știut mereu că noi eram pe locul doi, că mai existau și alte fiice, ba chiar patru la număr, alintate și răzgâiate cu și mai multe bogății, care lor li se păreau absolut firești, dar pe care eu trebuia să le *câștig*. Aceea era familia cu care se afișa în lume, familia oficială, cu care mergea la sinagogă și pe care o prezenta partenerilor săi de afaceri. Iar la moartea lui, ele aveau să fie cele cărora oamenii le-ar fi strâns mâna și le-ar fi spus ce se cuvine într-un asemenea moment: „Viață lungă”¹.

¹ Urare tradițională evreiască, adresată la înmormântare familiei celui răposat.

Noi eram familia din umbră, eram aproape inexistente. Câteodată, cutreierând străzile, aveam senzația că eram invizibilă, imaterială. Însă eu voiam să mă fac văzută. O voce din lăuntruul meu striga: „Priviți-mă. Fiți atenți și la mine.”

Trebuie, totuși, să mărturisesc: Joe îi era credincios mamei. Îi vedeai cum șușoteau în idiș, limba lor de suflet. Îmi închipui c-o iubea. Când mama îi cerea ceva (și nu se întâmpla foarte des), el se îndupleca imediat și scotea carnetul de cecuri. Tot el mi-a plătit și mie cursurile la o școală particulară, care mi-a oferit o educație și m-a pregătit pentru un viitor la care altfel n-aș fi putut aspira. O făcea pentru că era evreu și socotea că banii pot cumpăra tot ce e mai bun. Era încredințat că educația este o investiție sigură, căci odată ce ți-ai însușit cunoștințele, nimeni nu ți le mai poate lua înapoi.

— Un mare om a spus cândva, zicea Unchiul Joe — care avea o mare admirație pentru oamenii de excepție — că, dacă înveți o poezie pe de rost și ajungi la închisoare, poezia nu se pierde, e tot a ta.

M-am apucat să învăț să recit mecanic pasaje întregi din Wordsworth, Tennyson și Browning. Doar operele narative.

— Ce valoare poate avea un poem, zicea Unchiul Joe, care nu spune și o poveste?!

Așa că, da, era un om cumsecade, un *mensch*¹, însă vedeam prea bine că mama îmbătrânea, cu toată măiestria ei de a se machia, iar eu — maturizată înainte de vreme și deprinsă cu o filozofie precoce de curtezană, pe care nu s-ar fi căzut s-o am — mă temeam că, într-o bună zi, favorurile lui sexuale și financiare aveau să ia sfârșit, iar noi ne-am fi trezit iarăși în voia sorții, am fi revenit la viața noastră dinainte, la sărăcie.

¹ Om bun, integru (*idiș*), după *germ. Mensch*, „om”.